

УДК 339.564:339.9.012.42:63

Салькова І.Ю.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
готельно-ресторанної справи та туризму
Вінницького національного аграрного університету*

Олексієнко О.П.

*студентка
Вінницького національного аграрного університету*

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК В УМОВАХ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

DEVELOPMENT OF EXPORT APC UNDER FTA WITH THE EU

АНОТАЦІЯ

Розглянуто основні зовнішньоекономічні аспекти зони вільної торгівлі з ЄС. Визначено автономні торговельні преференції для України згідно з Угодою про асоціацію. З'ясовано фактори, що впливають на формування експортного потенціалу АПК. Визначено вплив зони вільної торгівлі з ЄС на торговельну політику та проаналізовано зовнішню торгівлю агропродовольчою продукцією у нових умовах.

Ключові слова: експорт, зона вільної торгівлі, інтеграція, потенціал, торгівля, конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены основные внешнеэкономические аспекты зоны свободной торговли с ЕС. Определены автономные торговые преференции для Украины согласно Соглашению об ассоциации. Выяснены факторы, влияющие на формирование экспортного потенциала АПК. Определено влияние зоны свободной торговли с ЕС на торговую политику и проанализирована внешняя торговля агропродовольственной продукцией в новых условиях.

Ключевые слова: экспорт, зона свободной торговли, интеграция, потенциал, торговля, конкурентоспособность.

ANNOTATION

The main aspects of the external economic free trade zone with the EU. Defined autonomous trade preferences for Ukraine, according to the Association Agreement. Clarified the factors affecting the formation of export potential of the agricultural sector. The effect of the free trade zone with the EU on trade policy and analyzed the foreign trade of agrifood products in the new conditions.

Keywords: exports, free trade zone, integration, capacity, trade and competitiveness.

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки неможливий без її інтеграції у світове господарство та активної експортної діяльності. Економічна глобалізація, транснаціоналізація, європейська інтеграція, заострення міжнародної конкуренції визначають необхідність формування нових підходів до формуванню експортного потенціалу України. Нині, враховуючи європейський вектор розвитку, експорт має відповідати сучасним вимогам економічної безпеки і запобігати негативним наслідкам глобалізації, а з іншої сторони завойовувати нові ринки збуту продукції. Це визначає актуальність дослідження, оскільки формування потужного експорту є основою розвитку національної економіки, підвищення її міжнародної конкурентоспроможності та гарантією інтеграції економіки України у світовій економічний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування розвитку експортної діяльності АПК України відображена у працях багатьох провідних вчених, що вважають, що головним чинником стабільного розвитку виробництва та експорту продукції є випереджальна реакція на динамічні процеси, які відбуваються на світовому ринку. В умовах, коли економіка України, функціонує відповідно до норм і правил СОТ та йде шляхом євроінтеграції, статусом пріоритетного розвитку виробництва, активізації експорту є динамічне нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції, розширення зовнішніх ринків, подальший розвиток внутрішнього ринку та зміцнення продовольчої безпеки країни, що вимагає пошуку і обґрунтування нового напрямку основоположних чинників розвитку. Проблеми експортного потенціалу АПК та особливості розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією висвітлено у працях В. Андріанова, С. Глазєва, С. Дорогунцова, Л. Дейнеко, М. Захматова, С. Камолова, Є. Кочетова, А. Лисецького, А. Мальцева, В. Мосіна, Б. Мочалова, В. Пили, Б. Плишевського, В. Смирнова, Ю. Токарева, М. Фащевського, Е. Фігурнова, О. Цигичко, Л. Чернюк, В. Яцкова та інших учених-економістів. Дослідженню адаптації України до європейських ринків збуту приділяли увагу такі вітчизняні вчені: В. Губенко, С. Кваша, Л. Молдаван, О. Попова, І. Сушко, О. Сушко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Чимало теоретичних і практичних питань з урахуванням розвитку експортної діяльності АПК України в умовах зони вільної торгівлі з ЄС вимагають більш детального дослідження, оскільки вони є актуальними та недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є оцінка стану АПК і визначення умов для підвищення його ефективності, спрямованих на збільшення обсягів зовнішньої торгівлі з ЄС. Виходячи з мети, у роботі поставлені такі завдання: дослідити основні зовнішньоекономічні аспекти зони вільної торгівлі з ЄС; дати оцінку сучасного стану АПК і визначити напрями під-

вищення ефективності його виробництва з метою збільшення експортного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічним вектором розвитку України є забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя [1]. Стратегічною метою розвитку країни є досягнення високих економічних і соціальних показників, та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності та національної безпеки. Реалізація цієї мети неможлива без розвитку експортної діяльності, зокрема продукцією агропромислового комплексу, що є конкурентоспроможною на європейському ринку.

Основними зовнішньоекономічними аспектами зони вільної торгівлі з ЄС мають стати: скасування

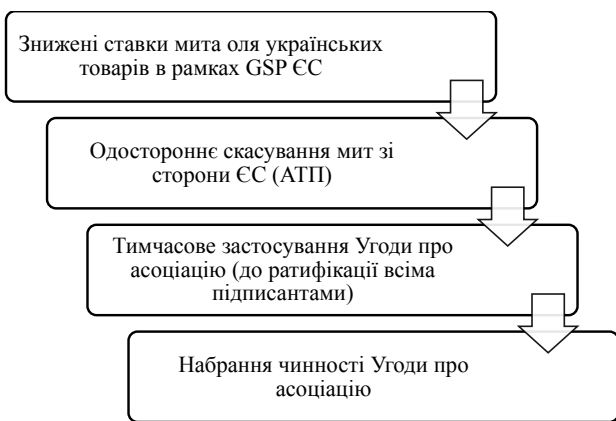

Рис. 1. Етапи впровадження зони вільної торгівлі з ЄС

Джерело: узагальнено автором з використанням джерела: [2]

вання мит при торгівлі товарами; домовленості про технічні бар'єри в торгівлі та інструменти торговельного захисту; гармонізація санітарних та фітосанітарних заходів; сприяння торгівлі та співробітництво в митній сфері; єдині з ЄС правила походження товарів; торгові відносини в енергетиці; торгівля послугами, заснування компаній, інвестиції, визнання, кваліфікації; конкурентна політика; права інтелектуальної власності та географічне позначення. Впровадженню зони вільної торгівлі з ЄС має передувати ратифікація Угоди про асоціацію [2], що передбачає зниження ставки мита для українських товарів та одностороннє скасування мит зі сторони ЄС на початковому етапі (рис. 1).

Позитивним для виробників АПК є те, що вони звільняються від мита при ввезенні товарів до ЄС, що своїм одностороннім рішенням вже скасував імпорتنі мита для українських товарів, тобто надав автономні торговельні преференції (АТП) (рис. 2). Звільнення від мита відповідно до АТП буде діяти до 31 грудня 2015 року, очікується що 1 січня 2016 року Україна та ЄС взаємно скасують свої мита в рамках режиму вільної торгівлі Угоди про Асоціацію. Так, наприклад, мито для очищених грецьких горіхів українського походження в рамках АТП – 0%,

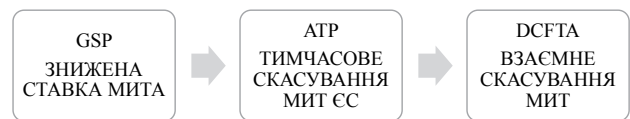

Рис. 2. Автономні торговельні преференції для України згідно з Угодою про асоціацію

Джерело: узагальнено автором з використанням джерела: [2]

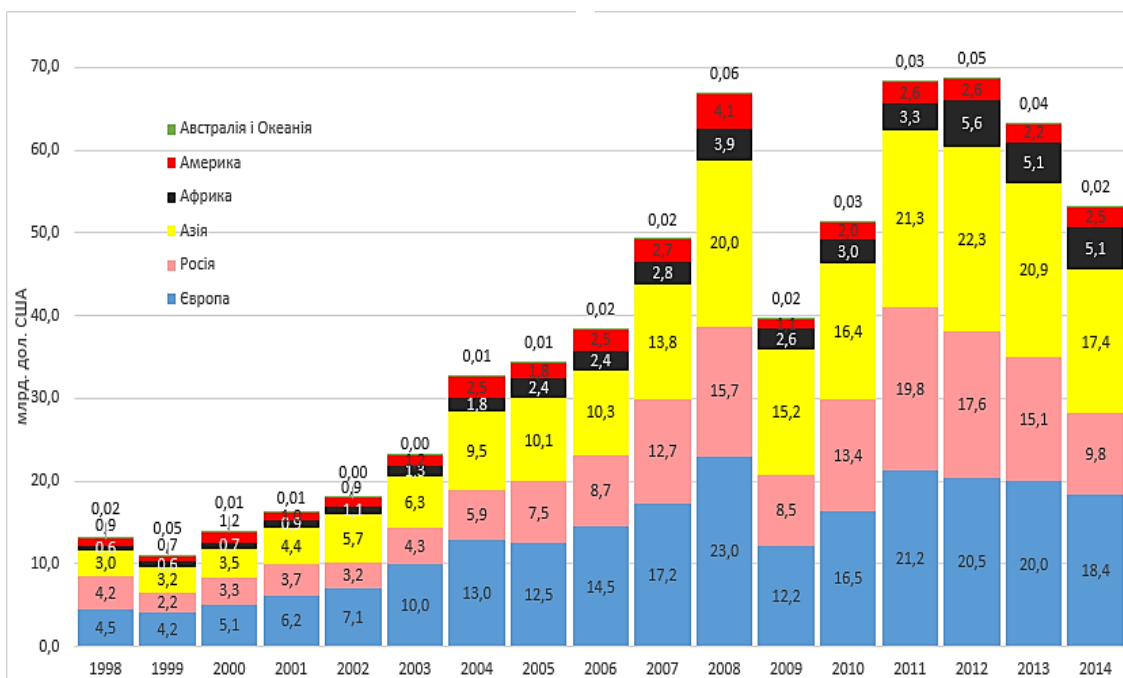

Рис. 3. Географія експорту товарів з України у 1998–2014 рр., млрд дол. США

Джерело: [4]

імпорт горіхів з інших країн оподатковується митом 5,1% [2]. Однак відсутність європейських мит не звільняє від обов'язку дотримуватися вимог ЄС щодо якості і безпеки продукції.

Загальні умови для застосування тарифних пільг з боку ЄС:

1. Українське походження товарів має підтверджуватися документально.

2. Для отримання сертифіката український експортер має звернутися до Торгово-промислової палати та надати документи, які підтверджують, що товар дійсно вироблено в Україні.

3. З початку 2016 року сертифікати EUR. 1 при експорті товарів в ЄС мають розпочати видавати митниці.

4. Дотримання правила прямого транспортування – товари мають перевозитися в напрямку з України до ЄС.

5. Тарифні квоти для деяких товарів (здебільшого сільськогосподарська сировина) отримуються Європейським імпортером.

6. Квота визначає обсяг товарів, що можуть бути безмитно ввезені в ЄС протягом року. Інформація про залишок невичерпних квот міститься на офіційному сайті ЄС [2].

У 2014 році найбільша питома вага (понад чверть) у структурі українського експорту припадає на продукцію АПК на 17 млрд дол. США, для порівняння: металургія, що була попередні роки лідером, – 14,3 млрд дол. США, хімічна промисловість – 4,9 млрд дол. США [3].

Географія експорту товарів з України є досить широкою (рис. 3) [4], але, з огляду на політичні і економічні причини, пріоритетним напрямом для українського експорту є Європейський Союз – 26%, країни СНД експортують 36%, Близького і Далекого Сходу – 18% і 8% відповідно. Однак Євросоюз є також і значним імпортером в Україну (35%), що потребує пошуку шляхів імпортозаміщення з метою розвитку власної економіки.

Деякі експерти вважають, що ослаблення гривні позитивно позначиться на експортній складовій української економіки, першочергово це позначиться на агропромисловій продукції. «Сьогодні державі слід виділити галузі, які необхідно розвивати, й обмежити імпорт товарів, які можна замінити продукцією національного виробника», – вважає начальник відділу з питань АПК інформаційно-аналітичного центру «Держзовнішінформ» [5].

Позитивним для експортної діяльності України є також те, що за останні 20-30 років структура світового експорту значно змінилася. На це впливає і постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, і трансформації у структурі виробництва розвинених країн, зокрема і ЄС. Україна, як ніколи, нині піддається впливу глобальних тенденцій.

Частка розвинених країн у світовому експорті товарів поступово знижується. При цьому також змінюється структура їх експорту. Якщо 20-30 років тому значну частку експорту цих

країн займали товари, то сьогодні основний дохід вони виходять від експорту послуг і технологій, які мають високу додану вартість. Частка розвинених країн у структурі світового товарного експорту становить менше 50%. На світових товарних ринках цю нішу завойовують країни, що розвиваються. Саме вони сьогодні є ключовими експортерами товарів і готової продукції, включаючи сільськогосподарську. Варто відзначити, що незважаючи на безумовно високий рівень розвитку сфери сільського господарства в Європі, у структурі ВВП країн ЄС воно займає не більше 1%-3%. В Україні у 2014 році частка сільського господарства у ВВП склала 12,1% [6].

Друга тенденція – розвинені країни, незважаючи на ліберальні підходи до організації економічної діяльності, «закривають» свої ринки для експортерів з інших країн за допомогою тарифних і нетарифних бар'єрів. Яскравим прикладом є політика ЄС щодо аграрного імпорту. Для того щоб експортувати свою продукцію в ту ж Польщу, Чехію, Угорщину, Німеччину або Іспанію, українським аграріям необхідно відповідати низці жорстких вимог. Іншого шляху на європейський ринок немає. Так, для контролю безпечності продукції тваринного походження в ЄС впроваджено дію трьох рівнів захисту:

1. На рівні країни виробництва: наявність ефективної державної адміністрації.

2. На рівні підприємства-виробника: атестація виробництва на відповідність вимогам безпечності.

3. На рівні конкретної поставки: перевірка поставчань залежно від рівня ризику.

Крім того, на ринках європейських країн дуже висока конкуренція внаслідок об'єктивних причин, таких як: насиченість якісною продукцією; висока прибутковість. Тим не менш висока вартість виходу на європейський ринок (приведення виробництва у відповідність до технічних вимог ЄС, побудова логістичного ланцюга, отримання всіх необхідних сертифікатів), а також потреба в часі і ресурсах роблять їх недосяжними для багатьох українських аграріїв.

Конфлікт на сході України викликав не тільки низку соціально-політичних трансформацій, але і став причиною змін у національній економіці, у тому числі в структурі українського експорту. Втрата російського ринку призвела до того, що українські виробники, орієнтовані на експорт, були змушені шукати нові ринки збуту для своєї продукції. У найбільш вигідному становищі опинилися українські аграрії. Їхня продукція виявилася відносно конкурентоспроможною на ринках розвинених економік, у т.ч. Європи, на відміну від таких традиційних експортних напрямів, як металургія чи машинобудування. Так, у 2014 році вперше в історії незалежної України провідним експортером став сектор АПК (рис. 4). При цьому сільське господарство також стало основним джерелом надходження іноземної валюти в країну.

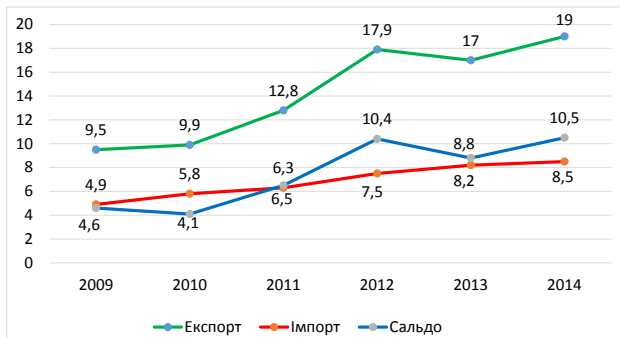

Рис. 4. Динаміка зовнішньої торгівлі України продукцією АПК (1-24 групи УКТ ЗЕД), млрд грн
Джерело: побудовано автором за даними Держкомстату України

Так, основними статтями сільськогосподарського експорту залишаються зернові. Серед продуктів переробки найбільше експортується соняшникової олії. Збільшення вітчизняного виробництва м'яса птиці (1,2 млн т) позитивно позначилося на зовнішньоторговельній діяльності. У 2013 році обсяг експорту м'яса птиці становив 120 тис. т (1,2% світового експорту), а у 2014 р. – 175 тис. т (1,5% світового експорту) [4] (рис. 5).

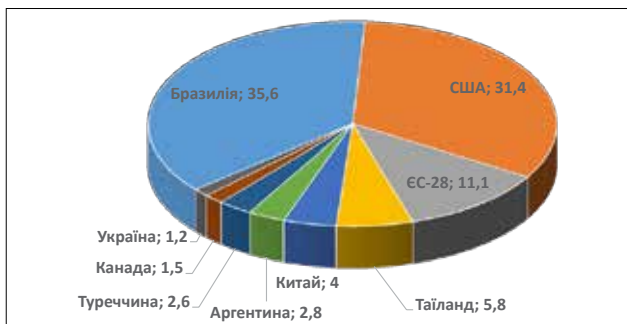

Рис. 5. Структура світового експорту м'яса птиці у 2014 р., млн тонн

Джерело: USDA

Експорт до країн Європи у 2014–2015 рр. зріс по м'ясу птиці – у 3,1 рази, до 27,3 млн дол. Також зріс експорт яєчних продуктів: у першій половині 2014 року ця продукція не експортувалася, а за аналогічний період 2015 року обсяги експорту становлять 4,5 млн дол. [4].

Подібний успіх АПК пов'язаний з низкою чинників: реформами, що були проведені Міністерством аграрної політики і продовольства, підписанням угоди про Зону вільної торгівлі з ЄС, в рамках якого українським аграріями були надані квоти на експорт певних видів сільськогосподарської продукції, а також

зниженням продуктивності традиційних експортних напрямів – машинобудування, металургії, хімічної промисловості. При цьому, як і в більшості країн, що розвиваються, українські виробники експортують здебільшого сировину.

Висновки. Вважаємо, що євроінтеграція та формування вільної економічної зони з ЄС має відбуватися не лише у напрямі лібералізації торговельних відносин, але і мати елементи протекціонізму, що захистить українського товаровиробника. Економічна модель розвитку національної економіки, орієнтована на сировинний експорт, яка залежить від глобальних кон'юнктурних коливань, себе вичерпує. Без серйозних структурних змін наша країна втрачатиме і без того нестійкі конкурентні позиції в глобальній економіці.

Дослідження доводять, що розрив у структурі експорту між розвиненими країнами та країнами буде тільки збільшуватися. При цьому продукція сільського господарства, враховуючи тенденції до збільшення населення і відповідно обсягів виробництва, буде грати все більш значну роль для країн, що розвиваються. В українських аграрних виробників є всі шанси скористатися цією тенденцією і збільшити вплив України на світові та європейські продовольчі ринки.

Отже, агропромисловий комплекс вітчизняної економіки володіє достатнім ресурсним потенціалом, який, при раціональному його використанні, здатний не лише повністю забезпечити внутрішні продовольчі потреби, але й перетворити Україну на потужного світового гравця на найважливішому світовому ринку – ринку продовольства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. USDA: Обзори ринка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usda.ru/>.
5. Рутицька В. Як працює євроінтеграція і що вона дає аграріям? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua>.
6. Как меняется структура мирового и украинского экспорта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://persona.pumb.ua/ru/club/digest/>.